

BUYUK SAXRO BULBULI AJINIYOZ QO'SIBAY ULI MEROSLARI

Shamurodova Madina Xolmurod qızı

*Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti, Musiq ta'limi, bakalavr ta'limi
yo'nalishi 2-kurs talabasi.*

Annotatsiya. Bu maqolada Ajiniyoz Qosibay Uli (1824-1878) qoraqalpoq shoirining hayoti, ijodi, lirik asarlari, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh. Mirziyoyevning: Atoqli qoraqalpoq shoiri va mutafakkiri Ajiniyoz Qo'siboy o'g'li tavalludining 200 yilligini keng nishonlash to'g'risida "gi Qarori va qoraqalpoq adabiyoti tarixidagi eng taniqli lirik shoir bo'lishdan tashqari, o'z qo'lyozmalarini meros qilib qoldirgan buyuk inson haqida ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: Ziyuar, she'r, Qamışbóget, klassika, poema, ma'rifat, madrasa.

Annotation. This article examines the life, work, lyrical work of the Karakalpak poet Ajiniyoz Kosibay Uli (1824-1878), President of the Republic of Uzbekistan Sh. Mirziyoyev "Resolution on the broad celebration of the 200th anniversary of the birth of the son of the famous Karakalpak poet and thinker Azhiniyaz Kosibay" and information about the great man who left his inheritance manuscripts, in addition to being the most famous lyricist in the history of Karakalpak literature.

Key words: Ziyuar, poem, Kamysboget, classic, poem, enlightenment, madrasah.

Аннотация. В данной статье рассмотрены жизнь, творчество, лирическое творчество каракалпакского поэта Аджинёза Косибая Ули (1824-1878), Президента Республики Узбекистан Ш. Мирзиёева «Постановление о широком праздновании 200-летия со дня рождения сына известного каракалпакского поэта и мыслителя Ажинияза Косибая» и сведения о великом человеке, оставившем в наследство свои рукописи, помимо того, что он был самым известным лириком в история каракалпакской литературы.

Ключевые слова: Зиуар, поэма, Камысбогет, классика, поэма, просвещение, медресе.

Ajiniyoz Qosibay Uli (1824-1878) qoraqalpoq shoiri. "Bozatau" tarixiy-qahramonlik poemasi, falsafiy-didaktik va sevgi she'rlari muallifi. Qozoq, Arab, fors, Chag'atay (qadimgi o'zbek), turkman tillarini yaxshi o'rgangan. Sharq she'riyatining an'analarini o'z she'riyatiga kiritgan ta'lim va madaniyat odami qoraqalpoq she'rini falsafiy sintezga, lirika darajasiga ko'tarib, uni yuksaklarga ko'targan, ko'p rangli badiiy shaklga keltirdi. Uning asarlarida xalqning orzuluri va intilishlari, yorqin kelajakka bo'lgan ishonchi, hayotga yorqin va mehrli munosabati yuksak badiiy darajada va mahorat bilan ifodalangan.

Ajiniyoz Qosibay uli (adabiy taxallusi Ziyuar) 1824 yilda Orol dengizining Janubiy qirg'og'ida - Amudaryoning dengizga quyilishi, Mo'ynoq tumanidagi "Qamışbóget" qishlog'ida tug'ilgan. Ajiniyozning otasi Qosibay, uning akasi Baltabek, O'rta akasi Aqqigit o'z davrining jasur odamlari bo'lgan. Uning onasi Nazira og'ir bosiq, maftunkor ayol edi. Yoshligida Ajiniyoz iqtidorli va o'qishga g'ayratli edi. U dastlab Imom Xo'jamurod

madrasasida tahsil olgan. Onasi vafotidan keyin uning o'qishi to'xtatildi va u amakisi Elmuroddan bilim sirlarini o'rgandi.

Ko'plab madrasalarda o'qish bilan bir qatorda, u ko'plab kitoblarni qayta yozish bilan shug'ullangan va aholi orasida olijanob insonga aylangan. 16 yoshida u Alisher Navoiyning asarlarini qayta yozdi. Keyinchalik Ajiniyoz Xivada o'qishni davom ettiradi. Xiva shahriga o'qishga kelgan Ajiniyoz dastlab Sherg'oz madrasasida o'qiydi, u yerda ilgari turkman shoiri-klassikasi Maxtumquli ham o'qigan. Keyin u Qutlimurat inaq madrasasini tugatadi. Hozirgi kunda Qutlimurat-inaq madrasasining kirish qismida quyidagi yozuv mavjud: "1840-1845 yillarda bu madrasada shoir Ajiniyoz Qosibay uli o'qigan"

Qutlimurat-inaq madrasasida Islom ta'limotlari bilan bir qatorda Navoiy, Xofiz, Sa'diy, Fizuli kabi Sharq klassiklarining merosi ham o'rganilgan. Ajiniyoz bu buyuk she'riyat ustalarining asarlarini sinchkovlik bilan o'rgangan. Madaniy ma'rifat orqali shoir ezilgan xalqining hayotiga foydali ta'sir ko'rsatishni orzu qilgan. [1.91]

Qutlimurat-inaq madrasasini tugatgandan so'ng, u o'z qishlog'iga qaytib, darhol Qozog'istonga ketadi va u erda bir yil yashaydi. Qozog'istondan qaytgach, u Ashamayli naslidan bo'lgan Hamra ismli qizga uylanadi va ularning uchta o'g'li va bitta qizi bo'ladi. Shoirning avlodlari hozirgi kunda Qo'ng'rod, Qanlikul, Shumonay tumanlarida va Nukus shahrida yashaydilar.

Xorazm vohasida yashagan xalqlar tarixidagi eng yirik voqealardan biri bo'lgan 1858-1859 yillardagi Qung'iroq qo'zg'oloni Ajiniyozning hayoti va she'riy taqdirida katta inqilob qildi. Bilimli odam, taniqli shoir, qizg'in Vatanparvar Ajiniyoz bu voqeaga befarq qololmadi.

Bu yillarda Ajiniyoz Xiva amaldorlari tomonidan asirlikka olingan, chunki u Qung'iroq isyoni rahbarlaridan biri sifatida Turkmanistonga surgun qilingan. U surgunda bo'lganida Maxtumqulining ko'plab she'rlarini qoraqalpoq tiliga tarjima qiladi. [1.92]

Uch yildan so'ng u o'z ona qishlog'iga qaytib keladi, ammo yana ta'qib qilinadi va Qozog'istonga ketadi.

Ajiniyozning Qozog'istonga ketishi uchinchisi bo'lib, 1864-yilga to'g'ri keladi, unda shoir Ajiniyoz qozoq shoiri qiz-Menesh bilan "aytish" deb nomlangan she'riyat musobaqasini tashkil etadi. Ushbu "aytish" an'anaviy xalq musobaqalari orasida ayniqsa mashhur bo'ldi. U hatto 1878-yilda Toshkentda "Turkiston viloyati" gazetasida chop etilgan.[2.9]

Ajiniyozning Qozog'istonda bo'lgan yillari uning she'riy ijodining gullab-yashnashiga to'g'ri keldi. Bu vaqtda u "Mening xalqim bor", "Bormu ekan", "Mengzar" ("Megzer"), "Bo'lur", "Xayrlashish", "Ellarim bordur" va boshqalar kabi ko'plab mashhur she'rlarini yaratadi.

"Ellarim bordur"

So'rasang elimni, **Qojban**¹⁰, bizlardan,
Qalpog'i qozonday ellarim bordir.
Xato chiqsa, kechiringlar so'zlardan,
Xitoy, qo'ng'iroq otli ellarim bordir.

Yaylovim keng, Urganch, shimoli – dengiz,

¹⁰ Qojban-shaxs nomi. Qoraqalpoq tilidan R. Musurmon tarjimasi.

Yag'rini qopqoqday mollari semiz,
Ruxsatsiz biron-bir erga bosmas iz,
Birikkan qo'ng'irot ellarim bordir. [2.18]

Bo'lur

Yot ellarda er yigitlar
Yuragiga solur dardlar,
Bo'yni gajak tulpor otlar
Yolli bo'lur, yolsiz bo'lur.

Kinga aytay arzi holim,
Ko'ngilda ko'p qiyli qolim,
O'tgan umr – zahru bolim
Totli bo'lur, totsiz bo'lur.

G'arib Zevar har kun yig'lar,
Yuragimda ko'pdir dog'lar,
Rang-barang ochilgan bog'lar
Gulli bo'lur, gulsiz bo'lur. [2.42]

O'z yurtiga qaytgach, u "Bozatau", "Qamish buget", "Yetim-uzyak" ovullarida bolalar uchun maktablar ochadi va bolalarga savodxonlik o'rgatadi, ijod bilan shug'ullanadi va she'rlar yozadi.

Shoirning sevgi lirikasida insonning samimiy tuyg'ulri juda chuqurdir. Uning "Mening sevgilim", "Go'zallar", "Bozatau go'zallari", "Oh, Darixa", "Sizdan boshqa sevgilim yo'q", "Bir pari" she'rlarini qoraqalpoq mumtoz she'riyatining sevgi lirikasining toji deb hisoblash mumkin. Ushbu she'rlardagi mahorat bizning zamonaviy lirik shoirlarimizga ham kuchli ta'sir ko'rsatadi. [2.69]

Go'zallar

Qiyo boqib, mani jonimni olib,
Yuz ming jilvo bilan kelur, go'zallar.
Yuragimga ado bo'lmas o't yoqib,
Mani jonim o'tga yoqar go'zallar [2.71]

Shoirning sevgi lirikasi endi zamonaviy yoshlarimizning eng sevimli qo'shiqlariga aylanmoqda. Ajiniyozning hayoti va ijodi maktab va oliy o'quv yurtlari dasturlarida o'rganilmoqda, uning kitoblari esa qoraqalpoq, o'zbek va rus tillarida nashr etilib, nashr etilishda davom etmoqda. Maktablar, ko'chalar shoir nomi bilan atalgan.

Qoraqalpog'istonning eng yirik va qadimiy oliy o'quv yurtlaridan biri - Nukus davlat pedagogika instituti buyuk shoir Ajiniyoz nomini bilan atalib, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh. Mirziyoyev qarori bilan taniqli qoraqalpoq shoiri va mutafakkiri Ajiniyoz Qosibay-uli o'zining betakror va chuqur mazmunli ijodi bilan madaniyat va adabiyot rivojiga, yoshlarni vatanparvarlik va ezgu ideallar ruhida tarbiyalashga, o'zbek va qoraqalpoq

xalqlarining tarixiy do'stligi va hamjihatligini mustahkamlashga munosib hissa qo'shdi. Iste'dodli shoirning she'rlari va dastanlarida aks etgan gumanistik va falsafiy qarashlari xalqimiz qalbida muhim o'rin tutadi.

Xivadagi mashhur Shergazihan va Qutlimurod-inaq madrasalarida tahsil olgan ushbu taniqli ijodkor nafaqat mamlakatimizda, balki butun mintaqada chinakam xalq shoiri, buyuk olim va ustoz, mohir xattot sifatida shuhrat qozongani alohida e'tiborga loyiqdir. Uning go'zal asarlari turkman, qozoq, qirg'iz o'quvchilari, boshqa qardosh xalqlar vakillari tomonidan ham seviladi.

Ajiniyoz Qosibay-uli tavalludining 200 yilligini nishonlashni YUNESKOning yubiley tadbirlari rejasiga kiritish ham uning ijodiy merosi umuminsoniy ahamiyatga ega ekanligidan dalolat beradi, deb ta'kidlab o'tdi. Shu boyis, Ajiniyoz Qosibay-ulning tug'ilgan kunining 200 yilligini nishonlashga loyiq bo'lgan noyob adabiy merosini yanada keng o'rganish va ommalashtirish maqsadida chora ta'dbirlar o'tkazilishi haqida qarori joriy etildi. [4]

Shu bilan birga, Uning she'rlari bizning bastakorlarimiz va qo'shiqchilarimizni yangi musiqiy asarlar yaratishga ilhomlantirdi. Mustaqillik yillarida O'zbekiston qahramoni, shoir Ibrohim Yusupovning liberetto asosida kompozitor Najmaddin Muhammaddinov o'zining musiqiy asari — Ajiniyoz operasini yaratdi, u Berdax nomidagi musiqiy drama teatrida sahnalashtirildi.

Ajiniyoz ijodini o'rganish 1930 yildan boshlangan. Ajiniyoz ijodining birinchi tadqiqotlari K. Ayimbetov, O. Kojurov va N. Daukarayev tomonidan olib borilgan. N. Daukarayevning "Qoraqalpoq adabiyoti tarixi bo'yicha ocherklar" asarining asosiy mazmuni Ajiniyoz ijodiga bag'ishlangan. XX asrning 50 - yillarida tadqiqotchilar K. Ayimbetov, I. Sagitov, K. Berdimuratov, S. Axmetov, B. Ismoilov va boshqalar Ajiniyoz ijodida yangi sahifalar ochdilar. [2.11]

1878 yilda 54 yoshida vafot etgan. Uning jasi Quwandaryada joylashgan Quwsiriq rasadxonasiga dafn etildi. Azizdan bizga yuz yilga yaqin lirik qo'shiqlar meros bo'lib qolgan. U qoraqalpoq adabiyoti tarixidagi eng taniqli lirik shoir bo'lishdan tashqari, o'z qo'lyozmalarini meros qilib qoldirgan buyuk san'atkorlardan biri.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. K. Mambetov, K. Palimbetov. Adabiyot. Nukus. Bilim. 2019.
2. Ajiniyoz (Tanlangan sherlar). –Nukus: Qoraqalpog'iston, 1994.
3. Ziyouz.uz Qoraqalpoq shariyati.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 16.07.2024 y. PQ-258-son "Atoqli qoraqalpoq shoiri va mutafakkiri Ajiniyoz Qosiboy o'g'li tavalludining 200 yilligini keng nishonlash to'g'risida"gi Qarori. Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi (www.lex.uz), 2024 yil 17 iyul
5. Q.Q.Jarimbetov, Q.K.Orazimbetov. Qoraqalpaq adabiyati. Nukis. Bilim. 2010.